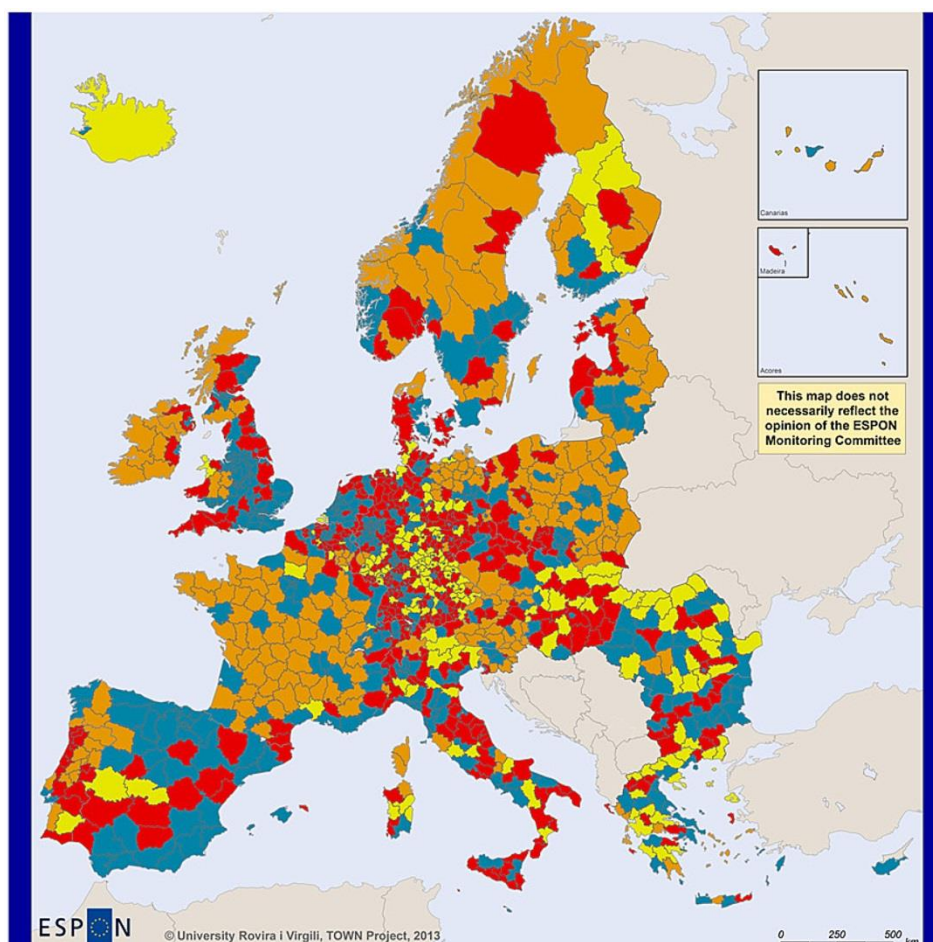

Charakterystyka małych i średnich miast.

Ponad 87% ludności UE 27 (plus kraje partnerskie) mieszka w obszarach miejskich, co wskazuje na postępujące procesy urbanizacji. Można wyróżnić 850 dużych miast, 8414 małych i średnich miast i 69 tys. bardzo małych miast. Prawie połowa ludności miejskiej mieszka w dużych miastach (46,3%), zaś 24,2% w małych i średnich miastach, a 19% w miasteczkach. Wielkość obszaru zurbanizowanego odgrywa ważną rolę w szerszym kontekście regionalnym i funkcjonalnym, w związku z czym miasta mogą istotnie wspierać strategiczne polityki UE i osiągnięcie spójności terytorialnej. Według definicji morfologicznej małe i średnie miasta (SMST) mają gęstość zaludnienia pomiędzy 300 a 1.500 osób/km² i/lub między 50.000 a 5.000 mieszkańców, podczas gdy miasteczka mają gęstość zaludnienia powyżej progu 300 mieszkańców/km², ale nie osiągają minimalnego progu liczby ludności wynoszącego 5.000 mieszkańców.

Mapa 1. Dominujący typ osadnictwa (TOWNS)

Dominujący typ osadnictwa ludności

- Gęsto zaludnione klastry miejskie (*High Density Urban Clusters*)
- Małe i średnie miasta
- Miasteczka
- Inny typ osadnictwa

Tendencje ogónoeuropejskie

Można wyróżnić zbiór cech wyróżniających małe i średnie miasta od dużych miast:

- Większy udział sektora przemysłu w zatrudnieniu, w stosunku do sektora usług;
- Znacznie mniejszy udział miejsc pracy w usługach prywatnych i publicznych w porównaniu z większymi miastami;
- Wyższa aktywność zawodowa;
- Wyższy udział osób dorosłych w wieku emerytalnym oraz więcej dzieci;
- Niższy udział osób dorosłych w wieku produkcyjnym posiadających wykształcenie wyższe;
- Zatrudnienie w sektorze handlu detalicznego znacznie niższe niż w większych miastach;
- Małe i średnie miasta mają znacząco niższy odsetek osób, które w nich mieszkają i pracują, niż większe miasta położone w tych samych regionach i krajach;
- Stopy bezrobocia w małych i średnich miastach są zwykle niższe, niż w przypadku większych miast w czterech z rozpatrywanych krajów;
- Wyższy udział dzieci w wieku szkolnym;
- Wyższy udział domów letniskowych.

Zróznicowania i wielkość mają znaczenie

Mimo pewnych wspólnych cech, małe i średnie miasta wykazują się zróznicowaniem profili ekonomicznych. Wpływ na zróznicowanie ich bazy ekonomicznej ma wielkość. Im większe miasta, tym bardziej ich profile zatrudnienia są zróznicowane gospodarczo. Mniejsze miasta mają zwykle bardziej wyspecjalizowane profile zatrudnienia.

Zdolność do tworzenia miejsc pracy, świadczenia usług i przyciągania nowej ludności oraz do włączania się w międzyterytorialne sieci innowacji nie wynika tylko z bliskości geograficznej do dużych miast. Profil społeczno-gospodarczy samej miejscowości i jej pozycja w szerszym przestrzennym podziale pracy stanowi ważną cechę pozycjonującą mniejsze miejscowości. Jednocześnie liczba ludności pracującej wynika często ze specjalizacji w danej branży (przetwórstwo przemysłowe, turystyka, itd.), a losy miast są silnie powiązane ze zmianami społecznymi i gospodarczymi na poziomie

regionalnym, krajowym czy nawet międzynarodowym. Można zatem przyjąć, że na wyniki społeczno-gospodarcze wpływa szereg czynników, stanowiących kombinację:

- położenia geograficznego,
- trendów makro/regionalnych,
- specjalizacji społeczno-gospodarczej,
- uwarunkowań historycznych,
- interpretacji powyższych czynników przez decydentów (tzn. "ram politycznych").

Typy małych i średnich miast

Wyniki projektu ESPON TOWN sugerują, że profil zatrudnienia w miastach europejskich zmienił się w ciągu ostatnich 10 lat. Przynajmniej jedna trzecia z nich przeszła, w różnym stopniu, proces zmian strukturalnych gospodarki lokalnej. Jednak jedynie kilka z tych miast celowo starało się rozwinąć nową strategię wzrostu lokalnego i doprowadzić do zmiany lokalnego profilu gospodarczego. Możliwe jest zidentyfikowanie przynajmniej trzech typów małych i średnich miast na podstawie ich profilu ekonomicznego.

- **Restrukturyzacja przemysłu** - Wiele małych i średnich miast w Europie ma dominujący profil produkcyjny. Większość z nich zachowała bazę produkcyjną, a produkcja towarów i usług rynkowych jest wciąż strategicznie ważna. Z jednej strony wiele regionów o niskim stopniu zurbanizowania charakteryzuje się dominacją branż przemysłowych tracących na znaczeniu, co wspiera tezę, że wrażliwa gospodarka lokalna wymaga proaktywnego wsparcia zmian bazy gospodarczej.
- **Gospodarka rezydencjonalna** - Ten typ gospodarki lokalnej bazuje na działalności i usługach związanych z potrzebami i popytem mieszkańców (mieszkania, usługi publiczne, itd.). Taką gospodarke "rezydencjonalną" można uznać za kluczowy czynnik napędzający zmiany społeczno-gospodarcze w różnych krajach (Belgii, Francji, Niemczech, Wielkiej Brytanii), zwłaszcza w regionach opartych na turystyce i leżących w pobliżu aglomeracji. W okresie kryzysu

gospodarczego, profil rezydencjonalny może stanowić czynnik stabilizujący dla miast, ponieważ umożliwia im "przechwycenie" dochodów, a tworzone miejsca pracy nie są bezpośrednio narażone na globalną konkurencję, ponieważ konsumpcja generowana przez mieszkańców i usługi dla tej ludności wciąż stanowią uzupełniające czynniki wzrostu dla całej gospodarki.

- **Gospodarka oparta na wiedzy.** W tym typie gospodarka lokalna jest oparta o popyt wewnętrzny lub zewnętrzny, ale przynajmniej częściowo oparta jest na wiedzy, innowacyjności i działalności twórczej, np. szkolnictwie wyższym,

projektowaniu, itd. Miasta tego typu wprowadzają strategiczne inicjatywy służące tworzeniu twórczej gospodarki (tzn. subsydia lub zachęty podatkowe) lub jakości życia i przestrzeni (zapewnienie edukacji, pozytywna atmosfera dla przedsiębiorców, lokalna infrastruktura, itd.), co przyciąga "twórczych" pracowników i powiązane inwestycje. Jednak jest mało prawdopodobne, aby w takich miastach profil twórczy i oparty o wiedzę mógł w pełni zastąpić bardziej "tradycyjne" profile produkcyjne i usługowe ukierunkowane na mieszkańców.

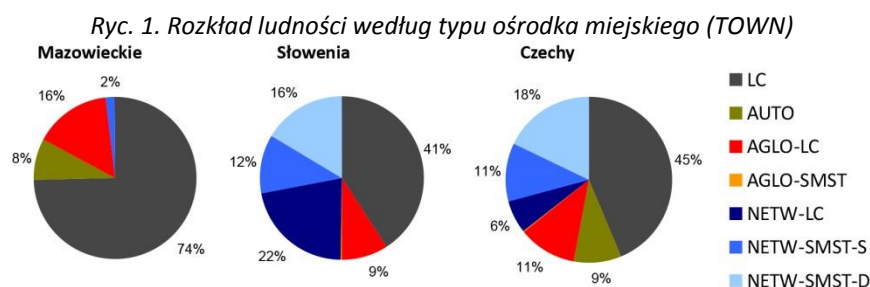
Współpraca sieciowa determinuje wyniki miast w Europie Środkowo-Wschodniej

Europa Środkowo-Wschodnia (EŚW) posiada mniej dużych metropolii niż reszta Europy, zatem małe i średnie miasta odgrywają tu istotną rolę. Ważne klastry małych i średnich miast w EŚW można znaleźć w pasie przemysłowym południowych Niemiec, zachodniej Polski, południowej Słowacji, Czech i Węgier (Mapa 1). Zależność od ścieżki rozwoju na poziomie makro- i mezo- regionalnym, widoczna jest zarówno w bogatszych obszarach zachodniej i północnej Europy, jak i w Europie Środkowo-Wschodniej. W tym makroregionie obserwuje się dywergencję pomiędzy regionami peryferyjnymi o dominacji małych miejscowości a regionami metropolitalnymi czy miejskimi. Te pierwsze zwykle wykazują negatywne trendy, a drugie charakteryzują się lepszymi wynikami.

Studia przypadków systemów miejskich EŚW (Ryc. 1) wykazują dominację dużych ośrodków (LC). Dotyczy to nie tylko udziału ogólnej liczbie ludności, ale także roli w systemach osadniczych,

gdzie małe i średnie ośrodki są częścią dużych aglomeracji (AGLO-LC), lub powiązane są z nimi sieciowo (NETW-LC). Pierwszy typ dominuje w województwie mazowieckim. W Słowenii małe i średnie miasta są silnie funkcjonalnie powiązane z dużymi ośrodkami w sposób oparty na wzajemnych i sieciowych przepływach, bądź jako ich źródła (NETW-SMST-S), bądź jako miejsca docelowe (NETW-SMST-D). System miejski w Czechach jest oparty na gęstych sieciach miast.

Miasta w EŚW zagrożone są syndromem 'miastaspialni'. Jednak przy odpowiednich czynnikach geograficznych i instytucjonalnych, takich jak silne poczucie lokalnej tożsamości czy strategię proaktywne, możliwe jest, aby małe i średnie miasta były w stanie oprzeć się dominacji metropolii dzięki powiązaniom z większymi obszarami miejskimi. Może tak być dzięki efektowi „pożyczania” wielkości, gdy mniejsze miasta są w stanie wykorzystać masę krytyczną dostępności usług większych ośrodków.

Kluczowe informacje i rekomendacje dla polityki miejskiej

Z uwagi na duże zróżnicowanie małych i średnich miast w Europie Środkowo-Wschodniej, podejście ukierunkowane terytorialnie wymaga zawsze szczegółowej analizy danego miejsca przed opracowaniem pakietu interwencji politycznych.

Miasta różnią się od metropolii strukturą rynku pracy, profilem gospodarczym i strukturą demograficzną. Pomędzy krajowymi systemami miejskimi również występują istotne różnice. Proste zmienne kontekstowe, takie jak autonomiczność, zaglomerowanie czy powiązania wystarczają jedynie do wskazania potencjalnych korzyści z lokalizacji. Nie stanowią jednak wystarczającego predyktora rozwoju gospodarczego małych i średnich miast. To lepiej odzwierciedlają słabo mierzalne zmienne związane ze zdolnością do mobilizacji lokalnego potencjału rozwojowego miast.

Biorąc pod uwagę szeroką gamę sytuacji opisujących wyniki małych i średnich miast w latach 2000., jak również ich bariery i potencjał, warto zwrócić uwagę na małe i średnie miasta, które faktycznie osiągnęły sukces.

Niektóre z tych odnoszących sukcesy miast w Europie Środkowo-Wschodniej to Garwolin w Polsce, Domžale i Radovljica na Słowenii, Brandýs nad Labem i Stará Boleslav w Czechach. Szczegółowa analiza miast w ich kontekście terytorialnym pokazuje, że kontekst regionalny wydaje się najważniejszym czynnikiem, wraz z posiadaniem dobrego bilansu pracujących mieszkańców.

Wreszcie ważny jest też profil sektorowy. Historycznie rzecz biorąc małe miasta mają w pewnym stopniu przewagę konkurencyjną pod względem zatrudnienia w przemyśle. Jednak obecnie ta względna przewaga może być wątpliwa, ponieważ zatrudnienie w przemyśle (szczególnie przetwórstwie przemysłowym) stało się przedmiotem rosnącej konkurencji globalnej, co także uderza mocno w postsocjalistyczne obszary przemysłowe Europy Środkowo-Wschodniej. Miasta o wyższym udziale zatrudnienia w działalności przemysłowej mają zwykle negatywne tendencje wzrostu, zatrudnienia i liczby ludności.

Projekt ESPONontheRoad

Projekt ESPON on the Road to międzynarodowa współpraca sieciowa dziesięciu punktów kontaktowych ESPON, finansowana przez Program ESPON 2013, mająca na celu przybliżenie decydomentom wyników badań stosowanych dotyczących rozwoju terytorialnego w Europie.

Program ESPON 2013 jest współfinansowany przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, państwa członkowskie UE i kraje partnerskie - Islandię, Liechtenstein, Norwegię i Szwajcarię. Ma wspierać rozwój polityk dotyczących spójności terytorialnej i harmonijnego rozwoju terytorium Europy.

Więcej informacji na witrynie projektu lub na portalach Facebook i Twitter.

<http://esponontheroad.eu>

